

**SO'RG'ICHLILAR – ODAM PARAZITLARI. JIGAR QURTI, LANSETSIMON
SO'RG'ICHLI, MUSHUK SO'RG'ICHLISI, O'PKA, QON SO'RG'ICHLILARI.**

Abduraximova Malika Ilyosjonovna

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti pediatriya fakulteti 108-guruh talabasi

Islamova Zebiniso Bustonovna

*Ilmiy raxbar: Tibbiy biologiya va umumiy genetika kafedra o'qituvchisi
islamova.zebiniso@mail.ru*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Trematoda sinfiga mansub so'rg'ichlilarning odam organizmidagi parazitlik xususiyatlari yoritilgan. Xususan, Fasciola hepatica (jigar qurti), Dicrocoelium dendriticum (lansetsimon so'rg'ichli), Opisthorchis felinus (mushuk so'rg'ichlisi) va Paragonimus westermani (o'pka qon so'rg'ichlisi) ning tuzilishi, rivojlanish sikli va odamga yuqish yo'llari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ushbu parazitlar keltirib chiqaradigan kasalliklar, ularning klinik belgilari hamda profilaktika choralariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqola tibbiy biologiya nuqtai nazaridan ushbu gelmintlarning ahamiyatini ochib beradi.*

Kalit so'zlar: *Trematoda, Fasciola hepatica, Dicrocoelium dendriticum, Opisthorchis felinus, Paragonimus westermani, parazitlar, gelmintozlar, jigar kasalliklari, o'pka zararlanishi, invaziya, profilaktika*

KIRISH

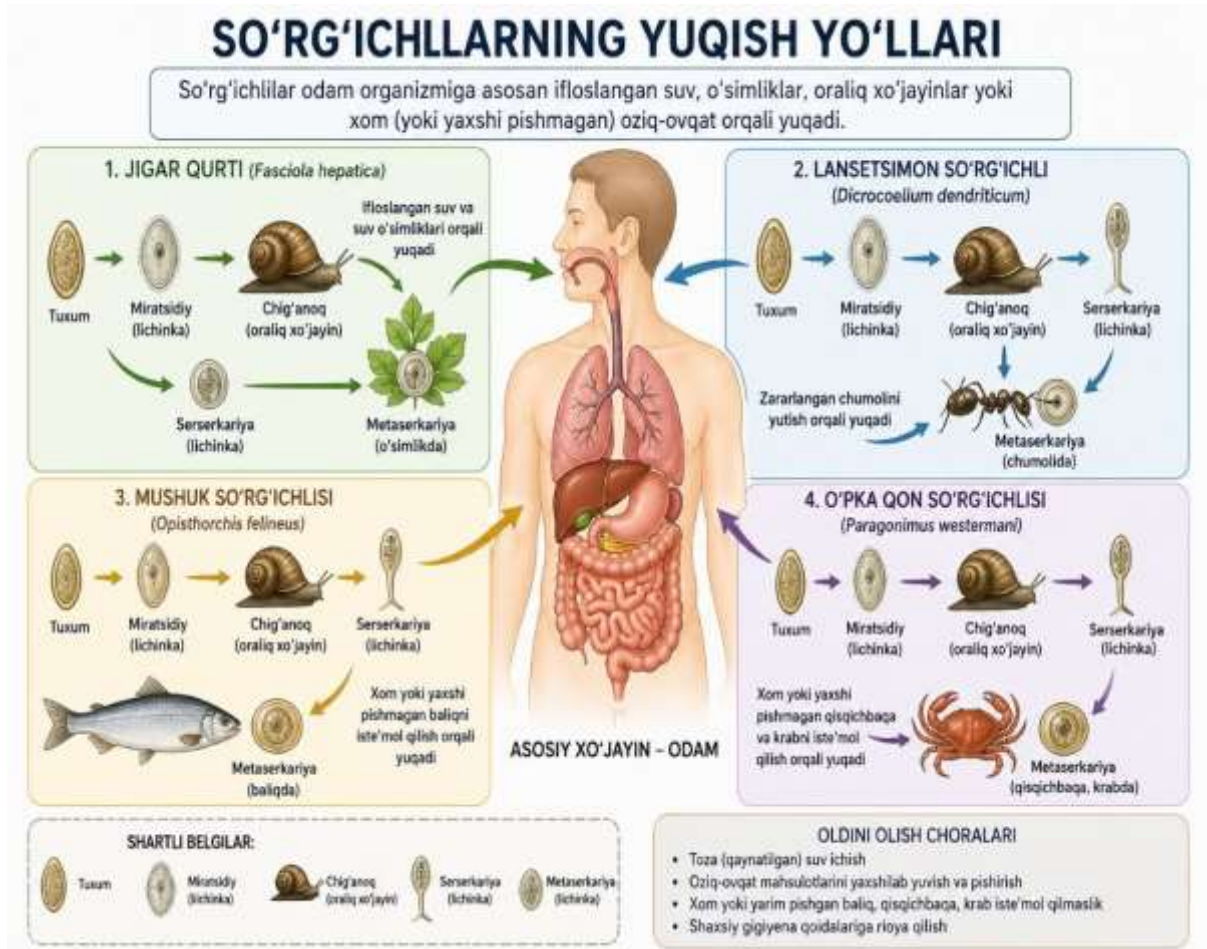
Hozirgi kunda parazitlar kasalliklar tibbiyot va biologiyaning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, Trematoda sinfiga mansub so'rg'ichlilar odam va hayvon organizmida parazitlik qilib, turli og'ir kasalliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu parazitlar murakkab rivojlanish sikliga ega bo'lib, ularning hayot faoliyati ko'pincha bir necha xo'jayin organizmlar bilan bog'liq bo'ladi.

So'rg'ichlilar orasida Fasciola hepatica, Dicrocoelium dendriticum, Opisthorchis felinus hamda Paragonimus westermani kabi turlari tibbiy ahamiyatga ega bo'lib, ular insonning jigar, o't yo'llari va o'pka kabi muhim organlarini zararlaydi. Ushbu kasalliklar ko'pincha oziq-ovqat mahsulotlarini yetarlicha qayta ishlamaslik yoki gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik natijasida yuzaga keladi.

So'rg'ichlilarning yuqishi. Trematoda sinfiga mansub so'rg'ichlilar odam organizmiga turli yo'llar bilan yuqadi va bu jarayon ularning rivojlanish sikliga bevosita bog'liq. Ushbu parazitlar asosan alimentar yo'l, ya'ni og'iz orqali organizmga kiradi. Eng ko'p hollarda infeksiya ifloslangan suv yoki yaxshi yuvilmagan suv o'simliklarini iste'mol qilish natijasida yuzaga keladi. Masalan, Fasciola hepatica lichinkalari suv muhitida rivojlanib, o'simliklar yuzasiga yopishadi va ular orqali odam organizmiga tushadi.

Ba'zi hollarda so'rg'ichlilar oraliq xo'jayinlar orqali yuqadi. Xususan, Dicrocoelium dendriticum rivojlanishida chumolilar ishtirok etadi va odam tasodifan zararlangan chumolini yutib yuborganda infeksiya yuz beradi. Shuningdek, ayrim turlari xom yoki

yetarli darajada termik ishlov berilmagan oziq-ovqat mahsulotlari orqali yuqadi. Masalan, *Opisthorchis felinus* lichinkalari baliq organizmida bo'lib, bunday baliqni iste'mol qilish kasallikka olib keladi. Xuddi shunday, *Paragonimus westermani* esa xom yoki yaxshi pishmagan qisqichbaqa va krablar orqali yuqadi.

1-rasm. So'rg'ichlilarning yuqish yo'llari

Shunday qilib, so'rg'ichlilar bilan zararlanish asosan gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik, oziq-ovqat mahsulotlarini yetarlicha qayta ishlamaslik va ifloslangan suv manbalaridan foydalanish natijasida yuzaga keladi.

Patogenezi-Trematoda sinfiga mansub so'rg'ichlilar odam organizmiga tushgach, turli a'zolarida parazitlik qilib, mexanik, toksik va allergik ta'sir ko'rsatadi. Ularning patogen ta'siri asosan joylashgan organiga va parazitning turiga bog'liq bo'ladi.

Masalan, *Fasciola hepatica* va *Dicrocoelium dendriticum* jigar va o't yo'llarida yashab, to'qimalarni mexanik shikastlaydi. Parazitlar o'zining so'rg'ichlari yordamida jigar devoriga yopishib, epiteliy hujayralarni yemiradi, natijada yallig'lanish jarayoni rivojlanadi. Bu esa o't yo'llarining torayishiga, safro oqimining buzilishiga va jigar funksiyasining pasayishiga olib keladi.

Opisthorchis felinus ham o't yo'llarida parazitlik qilib, uzoq muddat davomida surunkali yallig'lanishni keltirib chiqaradi. Bu jarayon natijasida fibroz, ya'ni biriktiruvchi to'qimaning ko'payishi yuzaga keladi va og'ir hollarda jigar sirrozi rivojlanishi mumkin.

Paragonimus westermani esa o'pkaga joylashib, bronx va o'pka to'qimalarini zararlaydi. Parazit atrofida kapsula hosil bo'lib, yiringli yallig'lanish rivojlanadi. Natijada bemorda yo'tal, qon aralash balg'am ajralishi va nafas olish qiyinlashuvi kuzatiladi.

Bundan tashqari, barcha so'rg'ichlilar organizmda umumiy zaharlanish (intoksikatsiya) va allergik reaksiyalarni ham keltirib chiqaradi. Parazitlar ajratgan metabolitlar immun tizimni qo'zg'atib, teri toshmalari, isitma va eozinofiliya kabi belgilarni yuzaga chiqaradi.

Diagnostikasi-Trematoda sinfiga mansub parazitlar bilan zararlanishni aniqlashda laborator va instrumental tekshiruv usullari muhim ahamiyatga ega. Diagnostika parazit turiga va zararlangan organga qarab olib boriladi.

Avvalo, najas (axlat) tekshiruv asosiy usullardan biri hisoblanadi. Unda Fasciola hepatica, Dicrocoelium dendriticum va Opisthorchis felinus tuxumlari aniqlanishi mumkin. Bu usul oddiy va keng qo'llaniladigan diagnostik usuldir.

Ba'zi hollarda o't (safro) suyuqligini tekshirish ham muhim hisoblanadi, chunki jigar va o't yo'llarida yashovchi parazitlar tuxumlari aynan shu yerda ko'proq uchraydi. Shuningdek, qon tahlilida eozinofiliya (eozinofil leykotsitlar sonining oshishi) kuzatiladi, bu esa parazitlar infektsiyaga xos belgidir.

Paragonimus westermani bilan zararlanganda esa balg'am (sputum) tekshiruv muhim ahamiyatga ega bo'lib, unda parazit tuxumlari aniqlanadi. Bundan tashqari, rentgenologik tekshiruvlar yordamida o'pkadagi o'zgarishlar aniqlanishi mumkin.

Zamonaviy diagnostik usullarga immunologik tekshiruvlar (ELISA) ham kiradi. Bu usullar yordamida parazitga qarshi antitanachalar aniqlanib, kasallikni erta bosqichda tashxislash imkoniyati yaratiladi.

Profilaktikasi- Trematoda sinfiga mansub so'rg'ichlilar bilan zararlanishning oldini olishda sanitariya-gigiyena qoidalariga qat'iy rioya qilish muhim ahamiyatga ega. Profilaktika choralari parazitlarning yuqish yo'llarini uzishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Avvalo, ichimlik suvi faqat toza va qaynatilgan bo'lishi lozim. Ifloslangan suv havzalaridan foydalanish Fasciola hepatica kabi parazitlar bilan zararlanish xavfini oshiradi. Shu sababli suv o'simliklari va ko'katlarni iste'mol qilishdan oldin ularni yaxshilab yuvish zarur.

Oziq-ovqat mahsulotlarini to'g'ri tayyorlash ham muhim hisoblanadi. Xususan, Opisthorchis felinus va Paragonimus westermani bilan zararlanishning oldini olish uchun baliq, qisqichbaqa va krablarni to'liq pishirib iste'mol qilish kerak. Xom yoki yarim pishgan mahsulotlarni iste'mol qilish qat'iyon tavsiya etilmaydi.

Shuningdek, Dicrocoelium dendriticum bilan zararlanishning oldini olish uchun oziq-ovqat mahsulotlarini ochiq joyda qoldirmaslik, ularni hasharotlardan himoya qilish lozim. Chunki ayrim hollarda parazitlar oraliq xo'jayinlar orqali yuqadi.

Bundan tashqari, shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish, qo'llarni ovqatdan oldin va keyin yuvish, hamda sanitariya nazoratini kuchaytirish muhim profilaktik choralar hisoblanadi.

Aholi o'rtasida tushuntirish ishlari olib borish ham kasalliklarning tarqalishini kamaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Тиббий биология ва генетика. — Тошкент: Ўқитувчи, 2020. — 300 б.
2. Тиббий паразитология. — Тошкент: Абу Али ибн Сино номидаги нашриёт, 2018. — 250 б.
3. Umumiy biologiya. — Тошкент: Fan va texnologiya, 2019. — 280 б.
4. Cox F.E.G. Modern Parasitology. — Oxford: Blackwell Science, 2001. — 300 p
5. <https://e-library.sammu.uz/ru>
6. <https://who.int>
7. <https://ncbi.nlm.nih.gov>
8. Тиббий биология: амалий машғулотлар учун қўлланма. — Тошкент, 2022. — 180 б.
9. Тиббий паразитология асослари: ўқув қўлланма. — Тошкент, 2020. — 200 б.
10. Инфекцион ва паразитар касалликлар: ўқув қўлланма. — Тошкент, 2019. — 240 б.
11. Одам ва ҳайвонлар паразитлари: ўқув қўлланма. — Тошкент, 2021. — 210 б.
12. <https://ziyonet.uz>
13. Тиббий биология: амалий машғулотлар учун қўлланма. — Тошкент, 2022. — 180 б.
14. Тиббий паразитология асослари: ўқув қўлланма. — Тошкент, 2020. — 200 б.
15. Инфекцион ва паразитар касалликлар: ўқув қўлланма. — Тошкент, 2019. — 240 б.
16. Одам ва ҳайвонлар паразитлари: ўқув қўлланма.— Тошкент,2021.—210 б.